

## DİLÇİLİK

UOT 81 41; 801. 7

FİRUDİN RZAYEV\*

## NİZAMİ GƏNCƏVİ YARADICILIĞINDA QƏDİM TÜRK TOPONİMLƏRİ

*Məqalədə Nizami Gəncəvi yaradıcılığında yer alan türk tayfa adları ilə bağlı toponimlərdən bəhs olunur. Bu mövzu indiyədək alimlər tərəfindən ətraflı araşdırılmamışdır. Bu prototürk adlarını daşıyan oykonimlərdəki dil elementləri müxtəlif sözlük və mənbələrlə müqayisəli təhlil olunmuşdur. Bu istiqamətdə toponimlər Nizami Gəncəvinin beş əsərindən seçilməklə təhlil olunmuşdur. Əsərlərdəki qədim türk toponimləri Azərbaycan torpağının bütün dövrlərdə türklərin ana yurdu olduğunu bir daha tam sübut edir. Linqvistik təhlil zamanı burada Naxçıvan oykonimlərində də təkrarlanan toponimik adlarla qarşılaşırıq. Bu adların bir qismi antik yazılarda da təkrarlanır. Tarixi materialların hərtərəfli araşdırılması zamanı aydın olur ki, Dahi şairin əsərlərindəki oykonimlər qədim türk tayfa adlarından yaranıb. Antik mənbələrə əsasən bu əsərlərdəki m.ö. VI-I minilliklərə aid toponimik adların qədim as, dor, kas, türükkü, tus, xəzər, maq, sak, zəngi, bus, çor, şirak kimi türk tayfa adlı toponimlər olduğu təsdiq edilir.*

*Tədqiqat zamanı qədim Azərbaycan əraziləri ilə bağlı yeni ilmi nəticələr əldə edilmişdir*

**Açar sözlər:** *N.Gəncəvi əsərləri, Azərbaycan, Naxçıvan, toponimlər, m.ö. minilliklər, etnooykonim, tayfa adları.*

Böyük Azərbaycan şairi **Nizami Gəncəvi** təxəllüslü Məhəmməd İlyas Yusif oğlu 1141-ci ildə Eldəgizlər (Eldənizlər) dövləti dövrü Azərbaycanın qədim şəhərlərindən biri olan Gəncə şəhərində anadan olmuşdur. Bu dahi şair dünya ədəbiyyatında ilk Xəmsə-beşlik yaradan dahi bir şair olmuşdur. Onun yaradıcılığında yer alan “Sirlər xəzinəsi”, “Xosrov və Şirin”, “Leyli və Məcnun”, “İsgəndərnamə” (İqbalnamə), “İsgəndərnamə” (Səfərnəmə) kimi əsərləri nəinki Azərbaycan, eləcə də dünya ədəbiyyatı poetik mühitinə yeni fəlsəfi fikirlər gətirən əsrlər nümunəsidir. Təbii ki, bu şəkildə özünü dünyaya tanıdan sənətkarın istər yaradıcılığı, istərsə də bu əsərlərdəki bəşəri düşüm tərzi onu bütün dünyaya tanıtmışdır.

Xüsusi olaraq qeyd edək ki, görkəmli Azərbaycan şairi Nizaminin yaşadığı dövr yaradıcılıq əsərlərindəki o dövr üçün xüsusi əhəmiyyətə malik fəlsəfi fikirlər, realizm, atalar sözləri, zərb məsəllər, xalqın məişəti, qədim və müasir dini inancı ilə bağlı fikirlərlə yanaşı, eləcə də qədim dövr tarixi hadisələrin əsas qayəsini özündə əks etdirirdi. Bu baxımdan da onun yaradıcılığı təkcə Azərbaycanda və Qafqazda deyil, eləcə də Türkiyə, Orta Asiya, Hindistan, Pakistan, Tacikistan, bununla bərabər bir sıra Avropa xalqları tərəfindən qəbul edilməklə, onların da ədəbiyyatına öz güclü təsirini göstərmişdir. Bu əsərlərdə oxucunu heyretə salan dahiyənə fikirlər, bəşəri düşüm tərzi, tövsiyələr, hikmətamiz fikirlər sadalanan ölkələrdə ondan sonra ədəbiyyata meyilli olmuş xeyli sayda yazıçıların düşüm tərzinə təsir etmiş, onlara ədəbi yaradıcılıqda əsl mənbə olmuşdur. Biz Şəms Təbrizi, Mövlanə Cəlaləddin Rumi, Hafiz Şirazi, Sədi Şirazi kimi yüzlərlə sənətkarın istər düşüm tərzinin, istərsə də yaradıcılığının formalaşmasında Nizami irsinin təsirini xüsusi rol oynadığını görürük.

Bu dahi sənətkarın qeyd etdiyimiz beşlikdə yaratdığı obrazlar, bu obrazların xarakteri, onların davranış qaydaları demək olar ki, dünya xalqlarının düşüm tərzi və davranışları və

məişətinə də öz təsirini göstərmişdir. Bununla bərabər dahi sənətkarın öz əsərlərini ərəb dilində yazması, Azərbaycan xalq fəlsəfi fikri və düşüncəsini bu yazılarda ortaya qoyması, ərəb, eləcə də fars mədəniyyətinə də ciddi təsir etmişdir. Xüsusi olaraq qeyd edək ki, bizim fikrimizcə bu yazıları fars dilli hesab etmək tamamilə yanlışdır, çünki o zaman fars dili hələ tam formalaşmamışdır. Buna baxmayaraq bəzi əcnəbi, eləcə də onlara istinad edən türk araşdırıcıları ərəb-fars dilini xeyli tərifləməklə onu Azərbaycan dilindən ucada tutub qədim dil hesab edirlər. Lakin Abbasqulu Ağa Bakıxanov özünün “Gülüstani-İrəm” əsərində fars dilinin XIX əsrdə formalaşdığını dair yetərli faktlar göstərir [1, s. 219-234].

Sadəcə olaraq Azərbaycan şairlərinin ərəb-fars dilində yaradıcılığı o dövr İslam dini amilinin bu inancda olanlara güclü təsiri ilə bağlı olmuş, bu dilin dini baxımdan düşüncələrdə əsas yer almasından irəli gəlmişdir. Təbii ki, “Dədə Qorqud” dastanındakı xeyli sayda ayrı-ayrı boylar yazılan dövr farslar hələ etnik qrup da deyildi və bir çox “Basatın Təpəgözü öldürdüyü boy”, “Duxa qoca oğlu Dəli domrul boyu” kimi boylar m.ö. minilliklərə aid boylardır ki, o dövr xalqımız özünəməxsus yazı mədəniyyətinə və əlifbaya sahib olduğu Strabonun yazılarında da qeyd edilir [12, s. s.131-138].

Nizami yaradıcılığında yer alan xəmsədə-beşlikdə göstərilən bütün poetik düşüm tərzləri ilə yanaşı, biz bu əsərlərdə həm də xeyli istiqamətdən türklərin yer aldığı toponimik adlarla rastlaşırıq. Bu beşliyin hər birində yer alan toponimik adlara müraciət etsək, bu adlarda daha çox milli məişətimiz, qədim tariximiz, dilimiz və coğrafiyamızın izlərini görürük. Bununla yanaşı qədim Azərbaycan ərazisi toponimlərində m.ö. mövcud olmuş tayfa adlarını, onların mifoloji düşüncəsini özündə əks etdirən toponimik adlar, onlardakı tarixilik, bir daha ərazimizin bütün dövrlərdə qədim türk yurdu olduğunu təsdiq edən danılmaz elmi və tarixi sübutlarıdır. Xeyli sayda bu coğrafi adlar istər müasir dövrün sənədlərində aktiv fonda, istərsə də arxiv sənədlərində yer alan passiv fonda daxil olaraq günümüzdə qədər gəlib çatmış türk dili hesabına formalaşmış, türk tayfa adları və mifologiyası ilə bağlı coğrafi adlarıdır.++++

Biz Nizami yaradıcılığında xüsusi yeri olan **“Sirlər xəzinəsi”** əsərində **Əcəm yurdu, Ərni dağı, Gəncə, Saxan qalası, Tanrı yolu** adlı beş oykonim və oronimlərlə qarşılaşırıq ki, burada Gəncə şəhər adı, həm də “İsgəndərnamə” əsərinin “İqbalnamə” və “Səfərnəmə” bölümlərində də təkrarlanır [9, s. 29, 47, 64, 112, 176].

Bu toponimik adlara diqqət etdikdə, Gəncə, Saxan qalası adları Sak tayfa adlarını, eləcə də Sax-Suriyaş Günəş Allahı adlarını özündə daşıyır ki, mənbələrdə Gəncə adı Kanzak, Kansak kimi “Sak məkanı” mənasında göstərilir. Bu mif isə Kassi türklərindən gəlir ki, Sak türkləri Kassi türklərinin varisi olaraq mənbələrdə yer alır. Əcəm yurdu, Tanrı yolu, Ərni dağı toponimləri də türk tayfalar dili və inancında təkrarlanan adlardır. Biz Əcəm yurdu adının-“Türk yurdu”, “Tanrı yolu” oronimik adın tanrıçılıq dini ilə bağlılığını, Ərni dağı adının isə “Mən ərin” dağı mənalı daşdığına dair xeyli mənbələr təsadüf edirik ki, burada adların türk dili vahidlərindən formalaşdığı göstərilir [10, s. s. 246-294, 465, 468].

Dahi şairin **“Xosrov və Şirin”** əsərində isə demək olar ki, daha çox türk toponimik sistemini özündə əks etdirməklə yanaşı, bu adlar tarixilik baxımdan xüsusi elmi əhəmiyyətə malik etnooykonim, etnooronim, etnohidronimlərdə özlərini əks etdirirlər. Bu əsərdə biz **Turan ölkə, Dərbənd, Araz hidronim, Xəzər dənizi, Arran, Muğan, Çorum dağı, Cudi dağı, Ərmən eli** (2 dəfə), **Baxəzan, Bərdə, Bulqar, Madain** sasanilərin paytaxı, **Azərbaycan, Şahrud, Kürbasar, Mantur, Zəngan, Zəngibar** (2 dəfə), **Bağdad, Kəsrateq, Türkünstan ölkəsi, Tezkan şəhər, Saqsin** kimi 24 toponimik adlara təsadüf edirik [5, s. 33, 38, 39, 44, 63, 64, 88, 99,100, 102,107, 115, 133, 150, 207,217, 283, 306, 311, 313, 361].

Qeyd edək ki, bu adlardan **Azərbaycan, Dərbənd, Muğan, Muğlar** ölkəsi, **Məcuclar** yurdu, **Ərmən eli, Bərdə, Bulqar, Bağdad** şəhəri, **Zəngi** tayfa adından yaranmış 3 ada həm də

“İsgəndərnamə”lərdə təsadüf edirik. Burada **Zəngibar çayı** adında etnohidronim, **Bağdad elləri**, **Zənci** dağ adı etnooronim və oronimlər kimi həm də Nizminin “İsgəndərnamə”- (Səfərnəmə) əsərində qeyd edilir [7, s. 55, 73, 76, 116, 156, 173, 201]. Bu əsərdə **Bağdad** şəhəri və **Zəngi** tayfa adı bu mənbələrlə yanaşı “İsgəndərnamə” (İqbalnamə) əsərində də təkrarlanır [6, s.70, 141, 174].

Əsərlərdə yer alan bu adlara diqqət edərək, qeyd edək ki, o dövr yeri gəldikcə siyasi proseslərə müraciət edən şair, onlarla bağlı bu adları əsərində əbədiləşdirmişdir. Adların quruluş formaları əsasən etnotoponimik adlardan yaranmışdır. Buradakı **Azərbaycan**, **Araz hidronim**, **Dərbənd**, **Kəsrataq**, **Türküstan Tezkan şəhər**, **Muğan**, **Mantur**, **Bulqar**, **Saqşin**, **Zəngi**, **Zəngan**, **Zəngibar**, **Xəzər dənizi**, **Çorum dağı**, **Ərmən eli** (2 dəfə), **Madain** sasanilərin paytaxı, **Şahrud**, **Kürbasar** (2 dəfə) adları tamamilə **as**, **dor**, **kas**, **türükkü**, **tus**, **xəzər**, **maq**, **sak**, **zəngi**, **bus**, **çor**, **şirak** türk tayfalarının adını daşıyır [10, s.53-90,129-141,246-295, 406-435; 11, s. 116-138,180-188, 276-281, 315-328, 419-429]. Təbii ki, dahi Nizami yaradıcılığında yer alan bu adlar o dövr aktiv fonda aid toponimlər olmuşlar. Əsərdəki sasanilərin **Madain** paytaxtının adı isə qədim Mitan türklərinin adından yaranmış şəhər adı idi [13, s. 344-346; 14, s. 174].

Xüsusi olaraq qeyd edək ki, **Kərkük** türklərinin vətəni olan **Bağdad**, türklərin qədim yazılı daşlarını özündə qoruyan **Damvəng**-“Yazılı daş damı-evi”nin yerləşdiyi dağ, ümumtürk birliyinin adını daşıyan **Turan ölkə** adı, **Arran**-“Ərlərə, igidlərə məxsus” ərazi, **Cudi dağı**-Qurani Kərimdə hazırkı Türkiyə ərazisində Nuhun gəmisinin yendiği ehtimal olunan dağ adı, **Bərdə-Böri tak**-“Qurd dağı” adları bütünlükdə türk dilində yaranmış adlardır. Bu əsərdəki **Ərmən eli**-Türk ermənlərə məxsus tamamilə türk dilində olan addır ki, mənbələr də bunu tam olaraq təsdiq edir. Xüsusi olaraq qeyd edək ki, Alban türk tarixçisi M.Xorenli açıq olaraq göstərir ki, erməni və ermənlər başqa-başqa xalqdır, ermənlər əlifbaya sahib türk tayfalarıdır, ermənilər onların dilini bilmir. Ermənlərin türk olması tarixi faktları F.Cəlilovun əsərlərində yetərli elmi dəlillərlə tam olaraq sübut edilmişdir [2, s. 5-23].

Biz “**Leyli və Məcnun**” əsərində **Bisütün**, **Mil**, **Şirvan**, **Səlcuq eli** kimi dörd toponimik ada rast gəlirik [8, s.128-129, 263] ki, burada da adlar **bus**, **şirak** **Səlcuq** oğuzları türklərinin adını daşıyır. Göstərilən bu adlardan **Bisütün** və **Mil** adları, Bisutin, Mil sahili yazılışları ilə İsgəndərnamə (Səfərnəmə) əsərində də təkrarlanır [7, s. 16, 74]. Buradakı **Mil**, **Şirvan**, **Səlcuq eli** qədim **Bel**, **Şirak** və **Oğuz** türklərinin adını daşıyır, Bisütün isə **Bus** tayfaları ilə bağlı “Məğrur buslar” mənalı ad olaraq xeyli mənbələrdə qeyd olunur [3, s. 25, 56, 235].

Böyük şairin **İsgəndərnamə (İqbalnamə)** əsərində də biz qədim türk tayfa adlarından yaranmış elmi baxımdan xüsusi əhəmiyyətə malik toponimik adlarla rastlaşırıq. Bu əsərdə Oğuzların **Kayı** qolu adından yaranmış **Kəyan**, Şirak tayfalarına məxsus **Şar**, **Bus** tayfa adlı **Mosul** (min/bin Mosul-Bus+il-“Bus yurdu”), **Kirman** şəhəri **Babil**, **Günəş** tanrısının adını daşıyan **Şar** yurdu, **Hun** tayfa adını daşıyan **Qünnüc**-“Zəkali hunlar” kimi toponimik adlarla rastlaşırıq [6, s. 32, 175, 185, 187,189, 200; 11 s. 189-223, 279-301, 315-325]. Bu adlardan **Mosul**, **Kirman**, **Kayı**, **Kayan** çölü həm də “İsgəndərnamə” (Səfərnəmə) əsərində də təkrarlanır [7, s. 139, 156]. Təbii ki, bu dahi şair XII əsrdə hansısa siyasətə xidmət etməmiş, siyasi proseslərin qaynağında olan adları olduğu kimi qələmə almışdır. Əgər, istənilən elm adamı bu adlara elmi yöndən yanaşarsa, onlar adların türk dilində olduğunu, onların türk tayfa adlarından yarandığını ilk oxunuşdan qeyd-şərtsiz qəbul edəcəklər.

Mənbələrə diqqət etdikdə, bu əsərdə qeyd edilən **Kirman** şəhər adı da tam olaraq “Ulu coşqunlar” mənasında türk dilindədir [10, s. 461, 467] və bu şəhər ilk öncə **Səlcuq** türklərinin, sonralar sasanilərin paytaxt şəhəri olmuşdur. **Babil** isə (m.ö. II minillikdə **Kassi** və **Asur** türkləri tərəfindən qurulmuş, **Kassi** inancında yer alan günəş mifi ilə bağlı **Şamaş** burada əsas tanrı olmuşdur. Mənbələr bu şəhər adının öncə **Şamaş** tanrısının adını daşdığı, sonradan bu şəhərin

Babil çarının adı ilə də təkrarlandığını göstərir [15]. Bir faktı da qeyd edək ki, Şamaş həm də Şamançılıq, şamanizm inancında da yer almış, bu ad əsasən odla, günəşlə bağlı inanc olmuşdur ki, maq türklərində, eləcə də Zərdüştlük dinindəki maqizm-şamanizmin inancı da bu inanclardan qaynaqlanaraq sonralar eyni inancı öz mifoloji baxışlarında yaşatmışlar. Bu inancda da üç aləm-qat əsas yer alırdı ki, yuxarı dünya-qat müqəddəs ruhlar-Göy tanrılarına aid, aşağı-yerin alt qatı şər ruhların və sakit mülayim ruhların aləmi-dünyası, orta qat isə insanların, çoxsaylı ruhların dünyası kimi göstərilirdi [4, s. 638-639].

“İsgəndərnamə” əsərinin (**Şərəfnamə**)sində də biz xeyli sayda müxtəlif toponimik adlarla qarşılaşırıq. Əsərdəki hadisələrin təsvirinə diqqət etdikdə, burada **Gilan, Mazandaran, Tiflis** kimi şəhər adlarına, **Qaf dağı, Elburus dağı, Alan yaylası** kimi oronimlərə, **Şakər** çeşməsi hidroniminə, **Qurd** mahalı, **Kaşqar** bölgəsi kimi toponimlərə və **İran, Turan** adında ölkə-xoronimik adlara təsadüf edirik. Əgər adların formalaşma üslubunu nəzərə alsaq, burada müxtəlif quruluşlu toponimik adlarla yanaşı biz qədim türk tayfa adlarından yaranmış coğrafi adlara da rast gəlirik ki, onlar etnotoponimik xüsusiyyətə malik coğrafi adlardır [7, s.34, 41, 62, 87, 116, 136, 254, 177, 201, 272, 281, 319].

Tarixi mənbələrdə yer alan qədim türk tayfa adlarına diqqət etsək, bu adlar içərisindəki **Kaşqar, Şakər, Gilan, Mazandaran, Tiflis** adları da prototürk tayfa adlarından formalaşmış etnotoponimik adlardır. Qədim türk dili sözlüklərinə istinadən bu adlara yanaşdıqda, **Kaşqar**-“Coşqun Kaslar” bölgəsi, **Şakər**-“Şak əri” bulağı çeşməsi, **Gilan**-“Gellərin şəhəri” mənalıdakı bu adlar Kas, Sak, Gel türklərinin adlarından yaranmış etnotoponimlər olduğu tam olaraq öz təsdiqini tapır [10, s. 246-291; 11, s. 139-175, 353-367]. Xüsusi olaraq qeyd edək ki, Naxçıvan ərazisində də Gel türk tayfa adından yaranmış eyni adlı **Gilan** şər xarabalıqları qalmaqdadır. Bununla bərabər buradakı **Mazandaran** adı hazırda Xəzər dənizinin cənub sahilində yerləşən bir ərazi ostan-bölgə olaraq mövcuddur və onun əzəlki adı isə tarixən bu **Tabarstan** adıyla tanınmaqla əsasən əhalisi mazandaranlılar olaraq göstərilmişdir. Lakin, tarixi faktlar bu tayfa ilə göstərilən ərazinin ostan adlanmaqla həmçinin də xeyli sayda Azərbaycan türklərinin, qacarlar, teymurtaşlar, umranlılar, giləklər, ayaqlar və türkmənlərin də məskun olduqları ərazilər olduğunu sübut edir [16] ki, bu “Tubi əri” mənasında türk tayfa adından yaranmışdır. Əsərdə adı çəkilən **Tiblis/Tiflis** şəhər adı da **Tubi** türkləri ilə bağlı olmaqla Tub+il+is-“Zəkali Tubi yurdu” mənasında qədim türk sözləri əsasında yaranmışdır. Biz araşdırmalar zamanı 1919-cu ildə Fransada siyasi yolla çəkilmiş xəritədə də belə Xəzər və Qara dəniz arası Gürcüstan ərazisinin xeyli hissəsinin Azərbaycan torpaqları olduğunu əks etdirən faktlarla üzləşirik. Əgər xəritədə yer alan və müasir dövrdə gürcülərə aid edilən adlara diqqət etsək, buradakı **Şukhum**- “Mən şöhrətli Şu” türkü, **Kutais**-“Zəkali Kutı tikdiyi” kimi şəhər adları **Şu** və **Kuti** türklərinin saldıdığı şəhərlərdir. Azərbaycan ərazisində göstərilən və günümüzə də gürcülərə aid edilən Batum şəhəri isə Midiya türklərində Budi türk tayfa adını daşıyır.

Burada xalqımızın ən qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri olmuş qədim türk Tubi tayfa adından yaranan Tbilisi (Tubilsı) şəhəri siyasi yolla o dövr Azərbaycanın sərhəddində yerləşdirilmiş, bizim torpaqlardan ayrı göstərilmişdir. Təbii ki bu çar və sovetlər Rusiyasının siyasi oyunu olmuş, Qafqaz ərazisini xristianlaşdırmaq siyasətində ortaya çıxmışdır.

N.Gəncəvinin əsərlərində bütün bura qədər olan toponimik adları tarixi baxımdan sistemləşdirdikdə, nəticə olaraq aşağıdakıları qeyd edə bilərik.

1. Nizami Gəncəvi yaradıcılığında bədii istiqamətlərin 20-yə qədər iri dövlətlərin ədəbi mühitinə təsiri xalqımızın mədəniyyətində bu ədəbi bədii təfəkkürün bu dövlətlərdən daha qədim bir dövrdə mövcudluğunu tam sübut edir.

2. Dahi şairin əsərlərində adı keçən toponimik adlar türk toponimləri olmaqla, bütünlükdə prototürk tayfa dilləri hesabına yaranmış, bu adlarda qədim türk tayfaları və onların daşdığı

miflər öz izlərini qoruyub saxlamaqdadır.

3. Siyasi proseslərdə adı keçən toponimlərin o dövr (XII-XIII əsrlər) aktiv fondda olmaları, ərazimizin ən qədim dövrlərdən türklərin ana yurdu olduğunu göstərir. Bütün bunlar isə əsərdə yer alan toponimlərin prototürklərə aidliyini təsdiq etməklə, ermənilərin bu adların bir qisminə sahiblənmək qəsdini tamamilə rədd edir.

4. Nizami Gəncəvi “Xəmsəsi”-Beşliyi istər fəlsəfi fikir, istər etnoqrafiya, istərsə də etno-genez baxımından Azərbaycan türkləri ilə yanaşı ümumtürklər üçün də əsl elmi mənbə yerindədir.

## ƏDƏBİYYAT

1. Аббас-Кули-Ага Бакиханов. Гюлистан- и Ирам. Баку: Элм, 1991, 304 с.
2. Cəlilov F.A. Nəylər Ərmənistanı necə oğurladılar, yaxud N.Gəncəvinin Şirini Erməni qızdırmı. Bakı: Kür, 2000, 28 s.
3. Гейбуллаев Г.А. К этногенезе азербайджанцев. Т. I, Баку: Элм, 1991, 548 с.
4. Мифы народов мира. Энциклопедия. Т. II, Москва: Советская энциклопедия. 1988, 719 с.
5. Nizami Gəncəvi. Xostov və Şirin. Bakı: Lider Nəşriyyatı, 2004, 264 s.
6. Nizami Gəncəvi. İsgəndərnamə (İqbalnamə). Bakı: Lider Nəşriyyatı, 2004, 256 s.
7. Nizami Gəncəvi. İsgəndərnamə (Səfərnamə). Bakı: Lider Nəşriyyatı, 2004, 432 s.
8. Nizami Gəncəvi. Leyli və Məcnun. Bakı: Lider Nəşriyyatı, 2004, 288 s.
9. Nizami Gəncəvi. Sirlər xəzinəsi. Bakı: Lider Nəşriyyatı, 2004, 264 s.
10. Rzayev F.H. Naxçıvan əhalisinin etnogenezi tarixindən. I c., Bakı: ADPU, 2013, 528 s.
11. Rzayev F.H. Naxçıvan əhalisinin etnogenezi tarixindən. II c. Bakı: ADPU, 2017, 588 s.
12. Страбон. География в 17 книгах. Пер. статья и комментарий Г. А. Стратановского. Москва: Наука, 1964, 941 с.
13. Всемирная история. Т. I, Москва: Госиздат, 1956, 746 с.
14. Yüsifov Y. B. Qədim şərq tarixi. Bakı: Bakı Universitet, 1993, 496 s.
15. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kassitler>
16. [https://az.wikipedia.org/wiki/Mazandaran\\_ostan%C4%B1](https://az.wikipedia.org/wiki/Mazandaran_ostan%C4%B1)

*\*AMEA Naxçıvan Bölməsi  
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent  
E-mail: firudinrzayev@gmail.com*

**Firudin Rzayev**

## ANCIENT TURKIC TOPONYMS IN NIZAMI GANJAVI'S WORK

The article discusses toponyms related to the names of Turkic tribes in the works of Nizami Ganjavi. This topic has not been studied in detail by scientists so far. The language elements in the oykonoms bearing these proto-Turkic names have been compared with various dictionaries and sources. In this direction, toponyms were analyzed by selecting from five works of Nizami Ganjavi. The ancient Turkic toponyms in the works proved once again that the land of Azerbaijan has always been the homeland of the Turks. During the linguistic analysis, we came across toponymic names repeated in Nakhchivan oykonoms. Some of these names were also repeated in ancient writings. A thorough study of historical materials showed that the oykonoms in the works of the great poet originated from the names of ancient Turkic tribes. According to ancient sources,

it was confirmed that the toponymic names of these works belonging to the VI-I millennia BC were ancient toponyms such as as, dor, kas, turukku, tus, khazar, maq, sak, zangi, bus, chor, shirak.

During the research, new scientific results related to the territories of ancient Azerbaijan were obtained.

**Keywords:** *N. Ganjavi's works, Azerbaijan, Nakhchivan, toponyms, millennia B.C., ethnoonymy, tribal names.*

**Фирудин Рзаев**

### **ДРЕВНЕТЮРКСКИЕ ТОПОНИМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ**

В статье обсуждаются топонимы, связанные с тюркскими племенами имеющиеся места в творчестве Низами Гянджеви. Эта тема, до сих пор не были исследованы учеными. Языковые элементы в ойконимах носившие имени прототюрков, сопоставительно выяснены на основе словарей и источников. По этому направлению топонимы выбраны из пяти произведений Низами Гянджеви и исследованы. Тюркские топонимы в этих произведениях ещё раз подтверждают, что Азербайджанская земля все время была родиной тюрков. При лингвистическом анализе, здесь встречаемся топонимическими названиями повторяющихся в Нахчыванских ойконимах. Некоторые топонимы повторяются и в античных летописях. Всесторонние анализы исторических материалов выяснены, что ойконимы в произведениях гениального поэта, были созданы от имен древних тюрков. На основе античных источников подтверждается, что топонимические названия VI-I тысячелетия до н.э. носят, имени прототюрков ас, дор, кас, турукки, тус, хазар, маг, сак, зенги и т.д.

При исследовании выявлены новые научные результаты с территорией Азербайджана.

**Ключевые слова:** *произведений Низами Гянджеви, Азербайджан, Нахчыван, топонимы, тысячелетия до н.э., этноойконимы, название племен.*

*(AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)*

**Daxilolma tarixi: İlkin variant 20.06.2021**

**Son variant 03.09.2021**